

Јулијана С. Деспотовић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

УДК 811.163.41`366.592
DOI 10.46793/Uzdanica20.2.047D
Оригинални научни рад
Примљен: 29. септембар 2023.
Прихваћен: 24. новембар 2023.

БЕЗГЛАГОЛСКЕ ОПТАТИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ¹

Айспиракџи: У раду се анализира исказивање оптативног значења безглаголским конструкцијама, односно, редукованим реченичним моделима који садрже само предмет жеље и, факултативно, адресат. Модели су класификовани према семантичком типу оптативности који изражавају на поздраве, честитке, благослове и опште жеље и заклинања. Сваки од ових семантичких подтипова захтева специфичну структурно-синтаксичку конструкцију.

Кључне речи: оптативност, безглаголска конструкција, редуковани реченични модел, говорни чин, поздрав, честитка, благослов, заклетва.

1. УВОД

Оптативност као семантичка категорија у српском језику изражава се различитим граматичким и лексичким средствима. Граматичка, односно синтаксичка средства, која ћемо назвати *оптативним конструкцијама*, у српистичкој граматичкој и научној литератури имају неуједначен статус било да се ради о глаголским било о безглаголским конструкцијама.

Михаило Стевановић их посматра у оквиру хипотаксе, као зависне жељне реченице које су зависне од глагола *жељети*, *зажељети*, *жуђејети*, *волејети*, *маријети* и сл. Он такође наводи да се „самосталне жељне реченице често употребљавају у народу, више код сеоског становништва него код градског, као благослови, као заклетве и као клетве” (Стевановић 1989: 833–834). На сличан начин се и Симић односи према оваквим конструкцијама: жељне

¹ Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/ 200198).

реченице посматрају се као зависне изричне реченице са субјунктором *да*, док се искази којима се изражава жеља сврставају у модални тип у коме се као примарно актуализује значење говорниковог експресивног става (Симић 1996: 19, 79).

Станојчић и Поповић издвајају жељне или оптаивне реченице као посебан тип комуникативних реченица наводећи да се њима „исказује жеља да дође до остварења онога што оне значе” (Станојчић, Поповић 1992: 332), али не наводе примере беспредикатских оптаивних конструкција. Оптаивних безглаголских конструкција у њиховој граматици нема ни у опису специјалних независних реченица. У *Синтакси савременога српског језика* (Пипер и др. 2005) у оквиру модалности говори се о оптаивној модалности и начинима њеног исказивања, те се наводи да „[у] сасвим устаљене неглаголске изразе спадају и формуле говорне етикеције као што су *Добар дан, Лаку ноћ, Срећан њућ, Срећан рад, Срећан празник, Пријатно, У добар час*, у којима је оптаивност утолико мање присутна уколико се такви изрази више употребљавају конвенционално, ради удовољавања прихваћеним нормама говорног понашања” (Пипер и др. 2005: 641). У делу књиге где се говори о комуникативним функцијама просте реченице, оптаивне конструкције сврставају се у експресивне исказе, па се говори о илокутивности поздрављања и илокутивности честитања (Пипер и др. 2005: 1049). У најновијој *Нормативној граматици српског језика* издвојене су, према комуникативној функцији, обавештајне, упитне и вољне реченице, за које се каже да су то „реченице у функцији подстицања оних којима су упућене на одређено понашање, тј. да нешто учине или не учине” (Пипер, Клајн, Драгићевић 2022: 502). Међутим, оптаивне реченице нису издвојене нити се помињу међу вољним реченицама.

С обзиром на то да се оптаивне конструкције употребљавају у специфичним говорним ситуацијама, односно да су уско повезане са говорним чиновима поздрављања и честитања, анализа ових конструкција захтева и прагматички приступ. Будући да је овим конструкцијама својствена екскламативност, у монографији *Екскламативне конструкције у српском језику* Миланке Бабић (Бабић 2019) једно поглавље посвећено је оптаивним конструкцијама. Тамо су, као структурни модели којима се исказује дезидеративност, описани следећи модели: 1) модел оптаивне конструкције са перформативним глаголом (*Желим ти много усјеха!*); 2) редуковани перформативни модел оптаивне конструкције (*Све најбоље!, Лаку ноћ!*); 3) оптаивне конструкције са партикулом *да* (*Да ми је само кај!*); 4) оптаивне конструкције са потенцијалом (*Каг би могла да ја схваћу!*) и 5) оптаив (*Живео!*). Бабић наводи да су три основне компоненте сваке оптаивне конструкције изражавање жеље (*желим*), експлицирање предмета жеље (N4/R) и адресата (N3). Те компоненте подразумевају се и у „нефинитним исказима као што су они у којима је реализована само компонента N4, која предста-

вља предмет жеље” (Бабић 2019: 163). Полазећи од онога што о овим исказима пише Миланка Бабић, у нашој анализи даћемо детаљнији приказ ових конструкција. Издвојене примере класификоваћемо према семантичком типу жеље који изражавају, а потом ћемо описати структурне моделе којима се одређени типови изражавају.

Према семантичком типу жеље издвајамо оптативне реченице којима се исказују а) честитања, б) опште добре жеље и благослови, в) заклинања и г) поздрави. Сваки од ових семантичких подтипова оптативности на структурном плану захтева одређени синтаксички модел. Осим предмета жеље, исказаног супстантивом у номинативу или акузативу или неким адвербијалним изразом, оптативна безглаголска конструкција може садржати и адресат коме је жеља упућена. Оптативне конструкције често су праћене и вокативним исказом, којим се често експлицира прималац жеље².

Оптативни безглаголски искази својствени су првенствено усменој комуникацији: приликом сусрета рећи ћемо само предмет жеље, док ћемо у писаној комуникацији чешће употребити пуни реченични модел. Стога је корпус за ово истраживање базиран на разговорном функционалном стилу, репрезентованом дијалošким микродискурсима у књижевним делима (драмама, романима и приповеткама из савремене српске прозе), а примере смо ексцерпирани и из радова који се са линговокултуролошког и прагматичког аспекта баве разговорним дискурсима. У рад су уврштени и примери које смо забележили у *Елекџонском корџусу српског језика*, као и примери са сајтова на којима се могу наћи различите поруке за честитање.

2. ОПТАТИВНОСТ ЧЕСТИТАЊА

Као говорни чин, честитање обухвата два типа говорне ситуације: прва је честитање поводом догађаја који се десио заслугом саговорника и у његовом је интересу (одликовање, унапређење и сл.); друга подразумева честитање поводом значајног догађаја, пријатног за саговорника, који он није директно проузроковао (празници, рођендан и сл.) (Пипер и др. 2005: 1056). У зависности од тога који од ова два типа говорне ситуације се реализује, различит ће бити и синтаксичко-семантички садржај честитке.

2.1. Честитање „значајног догађаја, пријатног за саговорника, који он није директно проузроковао” (Пипер и др. 2005: 1056) најчешће се исказује редукованим исказом сведеним само на предмет жеље (N1)³, који на

² Иако се у традиционалној граматичкој литератури вокатив не сматра реченичним чланом, новија истраживања показују да вокатив може попуњавати места главних реченичних конституената (Вељовић Поповић 2021; Бабић 2019; Галић 2019).

³ Да се ради о моделу са номинативом, а не акузативом потврђују примери у којима нема синкретизма ова два падежна облика: *Српна слава / Српна Нова година!* што указује на

синтаксичком нивоу подразумева субординирану синтагму са конгруентним атрибутом *срећан/-а/-о* и управном речју која представља предмет честитања. Као предмет честитања најчешће се јавља или општи појам *празник* или нека конкретна реализација овог хиперонима, која може бити верске⁴ или грађанске, односно државне природе:

Срећан вам Бајрам, браћо! (МС, Т, 449); *Srećna slava tebi i tvojim ukućanima!* (ПЧ); *Срећан празник! Срећан Осми март!* *Срећан Божић!* (разг.); *Ateisti i pripadnici drugih vjera čestitaju ove praznike samo sa: Sretan Božić! Sretan Vaskrs! Sretan Uskrs!, Sretan Bajram!* (МШ, Кг, 202); *Državne i druge građanske praznike svi čestitaju na isti način: Sretan Prvi maj!, Sretna Nova godina!, Sretan Osmi mart itd...* (МШ, Кг, 203).

Осим празника, у семантички подтип честитања догађаја пријатних за саговорника убрајају се и разни други догађаји који прате животни циклус човека или рад неке институције:

Срећно рођење! Срећно кришћење! Срећно венчање! (разг.); *Срећан рођендан најстаријем дневном листу* (Политика, 25. 1. 2023).

У експресивним варијантама, као предмет жеље реализује се метонимијски употребљен појам (*унук – рођење унука*):

– *Срећан ти унук!* – трчи к њему, хоће да му пољуби руку (ДЂ, К, 145); *Срећно ти мишко, Аћиме!* (ДЂ, К, 135).

У наведеним примерима не исказује се жеља да унук буде срећан, као што је то у благословима случај, већ се честита рођење унука, односно, мушког потомка.⁵ Редукција иде и даље, па се исказује само атрибут јер је предмет честитања познат из контекста:

– *Срећно, срећно!* – радосно узвикује Мијат и помаже Аћиму да се попне у седло (ДЂ, К, 146).

Адресат (N3) исказан проминалном речју или синтаксемом у дативу није обавезни члан ове конструкције. Уколико је исказан заменицом, заузима позицију између атрибута и предмета честитања, док је адресат исказан супстантивном синтаксемом углавном у финалној позицији (*Срећан ти рођендан / Срећан рођендан нашем унуку!*). Неколико примера које смо

чињеницу да је нередуковани, пуни реченични облик модел са оптаивом: *Срећан ти био празник!* или речцом *нека* (*Нека ти је срећан празник!*), а не са перформативним глаголом који захтева допуну у акузативу (*Желим ти срећну нову годину!*), као што је то случај код поздрава.

⁴ Многи устаљени искази којима се честитају верски празници садрже глаголску компоненту, па нису предмет наше анализе (уп. *Христос се роди, Христос се јави*).

⁵ Занимљиво је поменути и реализацију са глаголом *честити* типа *Честитам ти сина, Честитам унуку*, где се поново реализује метонимија *рођење сина – син*.

навели садрже у себи и вокативну конструкцију (*Срећан вам Бајрам, браћо!, Срећно њи мушко, Аћиме!*). Иако је у наведеним примерима адресат исказан прономиналним енклитичким дативом (*вам, њи*), он је редуплициран у вокативном исказу.

2.2. Према наведеној подели на две говорне ситуације у којима се исказује честитање, друга ситуација у којој се реализује честитање подразумева честитање нечега што се већ догодило и на чијем се резултату саговорнику честита. Као и код претходног типа, честитање се исказује субординираном синтагмом са конгруентним атрибутном *срећан* и управном речју која представља предмет честитања (N1), између којих се налази уметнут адресат (уколико је наведен):

Srećna ti pobeda i srećna ti svaka suza koju si danas prolio (ЕКСЈ); *U naručju žene dolazim k sebi i čujem: Srećna ti sloboda!* (ЕКСЈ); *Srećno otvaranje restorana!* (ПЧ)

2.2.1. Овај тип честитања може се исказати и моделом са субординираном синтагмом са именицом *честитице* и конгруентним атрибутима *искрене* или *све*:

Iskrene čestitke Slavniću o kojem imam izuzetno mišljenje (ЕКСЈ); *Iskrene čestitke prvom timu koji je preselio šampionsku titulu u unutrašnjost* (ЕКСЈ); *Sve čestitke na ovoj velikoj sportskoj pobedi* (ЕКСЈ).

Овакав модел, који бисмо такође одредили као N1⁶, представља номинализовану конструкцију насталу од глаголске конструкције са глаголом *честитицама* (*Искрене честитице њвном њиму ← Искрено честитицама њвном њиму*) и најчешће се јавља у публицистичком стилу, у којем је номинализација једна од најважнијих језичкостилских особености.

За разлику од претходног модела, адресат је код овог модела исказан супстантивом у дативу (N3) и није непосредно укључен у комуникацију, а предмет честитања исказује се релативном клаузом или конструкцијама за + *акузатив*, на + *локатив* или *поводом* + *тенив*:

Iskrene čestitke za osvajanje titule na Rolan Garosu (СК); *Gospodinu Micotakisu iskrene čestitke na pobedi* (Б92); *Najlepše čestitke povodom odbrane doktorata* (ПЧ).

⁶ Могуће је овај модел тумачити и као редуковани модел декомпонованог предиката *ујућивати искрене честитице*, те би у том случају модел био N4, али предност дајемо тумачењу о номинализацији.

3. ОПТАТИВНОСТ ИСКАЗИВАЊА ДОБРИХ ЖЕЉА

Честитања обично прати и опште изражавање добрих жеља, које се реализују у три различита структурна модела. Формално и лексички блиски моделима којима се изражавају честитања јесу модели којима се казује жеља да саговорник има успеха у реализацији неке радње која га очекује и коју намерава да предузме:

а) *Srećna ti potraga!* – odlepi se Hari i požuri s Reksom uz stepenice (ЕКСЈ); *Срећан паг!* (разг.); Dakle, gospodo ministri, ne gubite vreme, *srećan rad* i ne zaboravite – samo vas gledamo (ЕКСЈ); Полазили су кад се смркне, полазили ка Морави, а Ката би са отворених вратница викнула за њима: „*Срећан вам лов, мишци!*” (ДЂ, К, 65) Поп дахну душом: – *Срећан му њуџ!* (ЛЛ, П, 34).

Наведени примери, реализовани по N1 моделу, представљају редуковане варијанте реченица са оптативно употребљеним глаголом *биџи*. За разлику од њих, редуkcијом перформативног глагола *желеџи* реализује се оптативна конструкција по N4 моделу:

б) *Све најлеџше! Све најбоље! Мноџо усџеха у гаљем раду! Мноџо сређе и здравља!* (разг.); *Puno uspeha kako na poslovnom, tako i na privatnom planu!* (ПЧ).

Исказивање жеља је често сведено на адвербијални модел, односно, употребу прилога оптативне семантике *срећно*:

в) *Srećno u daljem radu!* (ПЧ); Ukoliko upravo razmišljate o tome da otpočnete sa autofagijom ili nekom od dijeta koja se zasniva na njenim principima, važno je da sačuvate svoj imunitet šarenolikom i raznovrsnom ishranom, dobrim snom i redovnim fizičkim aktivnostima. *Srećno!* (Б92).

Овакав модел настаје редуkcијом оптативно употребљеног глагола *биџи* (*Срећно џи било!*), односно конструкција са партикулама *нека* и *га* (*Нека џи је срећно! Да џи буде срећно!*). Уместо адвербијала *срећно* у специфичним и друштвеном нормом устаљеним комуникативним ситуацијама срећемо и друге изразе⁷.

У оваквим адвербијалним моделима навођење адресата је веома ретко будући да је или уопштен или говорнику познат из конкретне говорне ситуације. Како анализа корпуса показује, адресат се чешће исказује у номинативном моделу (примери под а), а ређе у акузативним конструкцијама (б) и адвербијалном моделу (в), што указује на то да је код ових модела адресат

⁷ Милан Шипка наводи да се рудари поздрављају са „*Sretno! a ribolovci sa Bistro!*” (МШ, Кг, 205). Иако ове конструкције убраја међу поздраве (који по правилу губе оптативну компоненту), у њима је задржана првобитна оптативна семантика.

био у тешној вези са оптативним глаголом који је изостављен, а да се у номинативном моделу везује за предмет жеље будући да се налази, као и код честитања, уметнут између атрибута и именице.

3.1. У семанички подтип општег исказивања добре жеље могу се убројати разне конструкције које се називају здравицама и благословима⁸. Иако се овај тип говорних исказа чешће остварује у глаголским конструкцијама, бележимо и неколико примера безглаголских. Остварују се, као и оптативност типа честитања, у редукованом моделу N1/N2, са атрибутом који је носилац оптативног значења и именицом неутралног значења:

Срећан уранак, миран данак!; Срећна уранка, а бољеј вазднака! (МК, Агну, 35).

Осим у овом моделу, остварују се и у поредбеним конструкцијама:

Како сад у свадба и весеље, иако дојодине у кришћење и у сѝрижбу! (МК, Агну, 135); *Као ови орах тврдо, онако ти тврдо сјеме и јод њиме здраво ѝлеме!* (ЖТ, Под, 169).

И један и други модел настају редукацијом лично или безлично употребљеног оптатива глагола *биѝи*.

4. ОПТАТИВНОСТ ЗАКЛЕТВИ

У поље оптативне модалности убрајају се и језички изрази који су настали у оквиру друштвених институција, као што су клетве и заклетве. Изашавши из оквира институција које су у модерном друштву престале да постоје, одржале су се као говорне формуле како у народној књижевности, тако и у свакодневном говору. Док се у народној књижевности заклетва чешће реализује у глаголским реченицама (Деспотовић, Ракић 2023: 547), у свакодневном говору јавља се редовно у редукованом, безглаголском моделу. Тај модел подразумева два обавезна елемента: први је предмет заклињања, који за говорника има узвишену вредност, а који се исказује супстантивном у генитиву (N2). Други елемент исказан је прономиналним енклитичким дативом првог или другог лица (N3), у зависности од тога да ли говорник заклетву изговара са намером да саговорнику потврди тачност онога што говори, или да саговорника обавезе на говорење истине. Факултативни елементи у свакодневним заклетвама јесу речца *иако* и разни атрибути:

⁸ У уводу смо истакли Стевановићево запажање да се „самосталне жељне реченице често употребљавају у народу, више код сеоског становништва него код градског, као благослови, као заклетве и као клетве” (Стевановић 1989: 833–834), а на блискост здравица са другим оптативним конструкцијама упућује се и у *Даница*: „Срећа се призива у поздравима, честиткама и здравицама – *Срећан рад!* – *Срећан љуѝ!* – *Срећан ѝразник!* – *Домашине, срећно ти весеље!*” (Даница, 2000, 157).

а) Модел N2 + N3:

Здравља ми! Млагосџи ми! Најрејка ми (МК, АГНУ, 45); *Мајке ми! Среће џи!* (разг.).

б) Овај модел може бити проширен разним атрибутима:

Деце ми моје! Среће џи џвоје! Мајке ми миле! Живоџа ми моја!

Такође, овај модел може бити проширен и речцом *џако*, која је и иначе маркер заклињања (Бабић 2019: 311). У том случају, формула модела биће *Тако + N3 + N2*:

в) *Тако ми среће! Тако ми здравља! Тако ми образа! Тако ми душе!* (разг.);
Тако ми крува и соли! Тако ми мјесечине! (МК, Агну, 46).

Редукција у наведеним примерима подразумева изостављање оптативно употребљених егзистенцијалних глагола *биџи/џмајџи/џосџојџи* (уп. *Мајке ми* ← *Мајке ми било/џмало/џосџојало*), где је супстантивом у генитиву исказан логички субјекат егзистенцијалних реченица. Субјекат у безглаголским заклетвама може бити исказан и номинативом, уколико је у структури заклетве присутан и атрибут егзистенцијалног значења *жив* (*Živ*, -а, -о + N3 + N1):

2) *Жива ми мајка! Жив ми џи!* (разг.)

5. ОПТАТИВНОСТ ПОЗДРАВА

Посебну комуникативну вредност у разговору, било да је у питању уметнички или спонтани дијалог, имају форме поздрављања. Као исказе са експресивном функцијом наводи их и Људмила Поповић у оквиру *Синџаксе срџскоја језика*: „Као најчешће средство реализације поздрављања у говорној ситуацији употребљавају се тзв. модификоване перформативне формуле или семантички перформативи, који представљају лексичко-семантичку супституцију перформативног глагола или семантички актант изостављеног глагола” (Пипер и др. 2005: 1050–1051). Као и код честитања, уочава се велика разлика у формама поздрављања у усменом и писаном говору: у усменом ће се чешће реализовати редуковани, безглаголски модел, за разлику од поздрављања у писаној комуникацији, нарочито службеној преписци. Такође, у усменом поздрављању приметна је разлика у избору структурних и лексичких средстава између поздрава којима се жели започети комуникација и оних којима се комуникација завршава. Поздрави су у србистичкој литератури проучавани и описани са лингвокултуролошког, социолингвистичког

и прагматичког аспекта⁹, али се њихова синтаксичко-семантичка структура у граматикама само узгред спомиње, као што смо у прегледу литературе и могли видети.

Иако је у поздравима, за разлику од свих претходно описаних семантичких подтипова оптативности, потиснута оптативна компонента, Шипка наводи да се вербалним поздравима исказују различите жеље, те да у свим језицима света поздрави имају позитивно значење (Шипка 2005: 204).

5.1. Док се као иницијална форма поздрављања у писаној комуникацији чешће користи вокативни израз (*Пошићовани њрофесоре, Госпођо Ивковић, Драга Јелена*¹⁰ и сл.), у усменој комуникацији чешће су оптативне форме поздрављања, како у иницијалним, тако и у финалним формама поздрављања. Међу њима разликујемо номиналне и адвербијалне моделе.

5.1.1. Код номиналних модела, најчешће се исказује само предмет жеље, али се, за разлику од честитања, код поздрављања он исказује формом N4:

- Добро јујиро, чича-Ђорђе!* (ЛЛ, Пр, 12);
- АНТА: *Добар дан! Добар дан,* госпођице Вукице!
- ВУКИЦА: *Добар дан!* (БН, П, 50)
- *Добро вече.*
- *Добро вече,* господине (РП, Љг, 4).
- *Лаку ноћ!*
- *Лаку ноћ!* – рекосмо ми (ЛЛ, Пр, 107).

Будући да је за ове форме поздрављања уобичајено изостављање оптативног глагола, његова реализација бива стилски маркирана, што на комуникативном плану можемо протумачити као израз високог поштовања или куртоазије:

- СИМА (улази на средња врата): *Добар дан желим.*
- ПАВКА: *Добар дан* (БН, Нп, 5).

Као конкурентна форма моделу са супстантивом у акузативу (N4) јавља се модел са номинативним супстантивом (N1):

- *Добра ноћ,* млади господине.
- *Добра ноћ.* (РП, Љг, 14).

⁹ У том смислу значајан је рад С. Савић и Д. Станојевић „Ословљавање и поздрављање у српском језику: преглед истраживања (1979–2011)” (Савић, Станојевић 2012), у коме ауторке дају преглед досадашњих истраживања наводећи и даље могућности за проучавање ових говорних ситуација.

¹⁰ Вокативни исказ има специфичан однос према оптативним конструкцијама: њиме се означава реципијент према коме је жеља усмерена.

Док се као примарна форма код N4 модела сматра глаголска реченица са оптативним глаголом *желејѝи* (*Желим ѝи добар дан*), код N1 модела као примарну можемо навести оптативну конструкцију са речцом *нека* и презентом глагола *јесам* или *биѝи* (*Нека вам је добра ноћ / Нека вам буде добра ноћ*). Овај модел ретко је заступљен у усменој комуникацији, али је уобичајен приликом завршавања писане комуникације (на крају мејлова и сл.): *Поздрав, Срдачни ѝоздрави, Пошѝовање*.¹¹ Осим у номинативу, наведене конструкције често се јављају у предлошком инструменталу: *С ѝошѝовањем, С ѝоѝлим ѝоздравима...*

Будући да је у усменој комуникацији адресат говорнику познат из непосредне комуникативне ситуације, ретко се исказује у поздравним конструкцијама у свакодневној комуникацији. Уколико је исказан, најчешће је исказан вокативном формом. Међутим, он постаје неизоставан у комуникативним ситуацијама које подразумевају обраћање ширем аудиторијуму, па се у таквим ситуацијама редовно реализује N4/1 + N3 модел:

Dobro veće svim gledaocima kraj malih ekrana (ДАНАС); *Sportski pozdrav gledaocima kraj malih ekrana* (СК).

4.1.2. Осим номиналних исказа, као форме поздрављања користе се и адвербијални изрази који представљају редукован реченични модел из кога изостаје оптативна форма глагола *биѝи* или *да/нека* + *ѝрезенѝ* конструкција:

- *Зраво, друѝови!*
- *Зраво* – мирно одговори најмањи. (АИ, Вд, 97).

Адвербијални искази не користе се често у иницијалном поздрављању. Нешто више срећемо их приликом завршавања усмене комуникације:

- Чим сам попио кафу, одмах изиђем.
- *Збоѝом!*
- *Збоѝом!* (ЛЛ, Пр, 109);
- ИВКОВИЋ: *Довиђења, госпођице!* (БН, Нп, 11)
- ЈЕВРЕМ: *Е, ако, ако! Збоѝом, господине Ивковићу!*
- ИВКОВИЋ: *Збоѝом, газда-Јевреме!* (БН, Нп, 13)
- СЕКУЛИЋ: *У здравље!* (БН, Нп, 49);
- У здравље, Ахиме Катићу!* (ДЂ, К, 34).

¹¹ Према за наведене примере не можемо рећи да представљају редуковани модел већ је пре реч о номинализацији, иначе уобичајеној у административном функционалном стилу (*Срдачни ѝоздрави : Срдачно Вас ѝоздрављама*). Понекад овакве структуре бележимо и у дијалогу:

БИЛИ ПИТОН: *Пошѝовање, мој наклон, ѝосѝођице* (ДК, Мтпк, 106).

Осим реалног саговорника, у књижевно-уметничком функционалном стилу често се поздрављају и предмети или апстрактни појмови означени вокативом¹²:

Збојом, сјо џуја збојом, весела и празна Ружића кућа! (МТ, С, 179); *Збојом, светлости!* (ИА, Јжкн, 16).

За разлику од осталих оптаивних конструкција, код поздрава, нарочито оних којима се завршава комуникација, адресат коме је упућен позив најчешће је исказан вокативном формом.

6. ЗАКЉУЧАК

Оптаивним безглаголским конструкцијама у српском језику исказују се различити семантички подтипови оптаивности. Према типу жеље који је оптаивном конструкцијом исказан, разликујемо четири подтипа оптаивности: честитање, опште исказивање добре жеље (у које смо уврстили и благослове и здравице), заклињање и поздрављање. На структурно-синтаксичком плану, оптаивност се исказује безглаголским конструкцијама које представљају редуковани модел перформативне или оптаивне глаголске конструкције. Сваки од семантичких потипова исказује се различитим структурним моделима. Тако се честитања и добре жеље најчешће исказују према N1 моделу, док је N4 модел ређе заступљен. Обрнута ситуација је код оптаивности и поздрава: тамо је неупоредиво чешћи N4 модел у односу на N1. Честитања, жеље и подрави се, осим супстантивним, могу исказати и адвербијалним исказима. Такође, код ова три подтипа адресат је исказан факултативно. Док се код честитања и општег исказивања добрих жеља исказује прономиналним или супстантивним дативом (N3), код поздрава је адресат садржан у вокативном исказу који је чест пратилац оптаивних конструкција.

За разлику од ова три подтипа оптаивности, оптаивне конструкције типа заклињања најчешће се реализују у специфичном N2 + N3 моделу, проширеном партикулом *ијачо* или атрибутима оптаивне семантике.

ИЗВОРИ

АИ, Вд: Исаковић (1981): А. Исаковић, *Велика деца*, Београд: Просвета, Нолит, Завод за уџбенике и наставна средства.

БН, Нп: Нушић (1989): Б. Нушић, *Народни њосланик*, Београд: Просвета.

БН, П: Нушић (1989): Б. Нушић, *Покојник*, Београд: Просвета.

¹² Више о употреби вокатива у стилским фигурама види Бабић 2019: 413–426.

Даница: Даница (2000): *Српски народни илустрирани календар за 2001 годину*, Београд: Вукова задужбина.

ДК, Мтпк: Ковачевић (2018): Д. Ковачевић, *Марийонци ѓрче ѓочасни круї, Дrame 1*, Београд: Лагуна.

ДЂ, К: Ћосић (2015): Д. Ћосић, *Корени*, Београд: Лагуна.

ИА, Јжк: Андрић (1967): И. Андрић, *Јелена, жена које нема*, Београд: Прo-света; Загреб: Младост; Сарајево: Свјетлост; Љубљана: Државна залoжба Словеније; Скопје: Мисла.

ЛЛ, П: Лазаревић (2012): Л. Лазаревић, *Пришoвејке*, Београд: Драганић.

МК, Агну: Кнежевић (1972): М. Кнежевић, *Анѓолоѓија ѓoворних народних ѓмојворина*, Нови Сад – Београд, Матица српска – Српска књижевна задруга.

МТ, С: Тохољ (2013): М. Тохољ, *Сесѓре*, Београд: Српска књижевна задруга.

МШ, Кг: Шипка (2005): М. Šipka, *Kultura govora*, Sarajevo: Institut za jezike u Sarajevu.

Полиѓика, дневни лист, Београд, 25. 1. 2023.

РП, ЛЂ: Петровић (2003): Р. Петровић, *Људи ѓoворе*, Београд: Издавачка кућа „Драганић”.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

Б92: <https://www.b92.net/>

ЕКСЈ: *Елекѓронски корѓус савременој српској језика*, доступно на: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>

ПЧ: *Поруке и чесѓиѓке*, <https://porukeicestitke.com/>

СК: СпортКлуб Инфо, <http://sportklub.info/forum/node/605/page8>

ДАНАС: Данас, <https://www.danas.rs/kolumna/vladimir-jokic/dva-cvancika-3/>

ЛИТЕРАТУРА

Бабић (2019): М. Бабић, *Екскламаѓивне констѓрукије у српском језику*, Андрићград: Андрићев институт.

Вељовић Поповић (2021): Б. Вељовић Поповић, Однос инструментала, номинатива и вокатива у служби предикатива у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице, *Зборник Маѓице српске за филолоѓију и линѓвистѓику*, LXIV/2, Нови сад: Матица српска, 149–169.

Галић (2019): J. Galić, *Sintaksa imperativnih rečenica u hrvatskoglagoljskim neli-turgijskim zbornicima*, doktorska disertacija, преузето 28. 3. 2023. са <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:234123>.

Деспотовић, Ракић (2023): Ј. Деспотовић, А. Ракић, Језик заклетве као говорне народне умотворине: синтаксичко-семантички и лексички аспект, *Злобници, зликовци, чудовишѓа, ѓсихоѓаѓе*, Зборник радова са научног округлог стола „Злобници, зликовци, чудовишѓа, психоѓате”, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет; Андрићград: Андрићев институт, 547–560.

Пипер и др. (2005): П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић, *Синџакса савременога српског језика*, Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Матица српска.

Пипер, Клајн, Драгићевић (2022): П. Пипер, И. Клајн, Р. Драгићевић, *Нормативна грамајика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

Савић, Станојевић (2012): S. Savić, D. Stanojević, *Oslovljavanje i pozdravljanje u srpskom jeziku: pregled istraživanja (1979–2011), Iz riznice multietničke Vojvodine, Oslovljavanje i pozdravljanje u savremenim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini*, Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine, 99–153.

Симић (1996): Р. Симић, *Српска грамајика 1–2*, Београд: МХ Актуел.

Станојчић, Поповић (1992): *Грамајика српског језика за 1, 2, 3. и 4. разред средње школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.

Стевановић (1989): М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамајички сисџеми и књижевнoјезичка норма)*, књ. 2, *Синџакса*, Београд: Научна књига.

Шипка (2005): М. Шипка, *Kultura govora*, Sarajevo: Institut za jezike u Sarajevu.

Julijana S. Despotović

University of Kragujevac

Faculty of Philology and Arts

Language and Literature Research Center

VERBLESS OPTATIVE CONSTRUCTIONS IN SERBIAN LANGUAGE

Summary: This paper analyzes the verbless constructions used to express optative meanings, i.e. reduced sentential models which comprise an object of desire and, optionally, an addressee. Based on the semantic type of optative mood expressed, the models are classified as greetings, salutations, good wishes in general, blessings, and oaths. Each semantic sub-type requires a specific structural, i.e. syntactic construction, but substantive and adverbial types of constructions are most commonly used for these purposes.

The most frequent model among the substantives is N1 or N4 (*Srećni praznici / Laku noć*); among adverbial models, the most common forms are adverbial expressions with positive meanings (*Srećno/Uzdravlje*).

Keywords: optative mood, verbless construction, reduced sentential model, speech act, greeting, congratulating, blessing, oath.